

FR. KAŠIČKA, L. LANCINGER,
M. PAVLÍK

Nové objevy na území bývalého kláštera sv. Maří Magdalény na Malé Straně v Praze

Příprava rekonstrukce a asanace historického jádra Prahy vyžaduje všestranný a hluboký průzkum celého území. Tento průzkum, prováděný pracovníky IV. střediska Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů, přináší stále nové poznatky o bohatém a mnohotvárném vývoji pražského městského organismu. Mnohé útvary, na první pohled nepochopitelné nebo zdánlivě bez hodnoty nabývají na závažnosti, jakmile se objeví dříve skrytá logika jejich vývoje. Asanační plán a na něj navazující rekonstrukce budou potom tím úspěšnější, čím více budou vycházet z hluboké znalosti historických souvislostí, vystihnou-li specifickou různotvárnost jednotlivých oblastí a bloků a vyhnou-li se schematismu povrchních znalostí a neověřených tradic. Jednou z nejzajímavějších takto prozkoumaných oblastí je blok bývalého kláštera sv. Maří Magdalény při Karmelitské ulici na Malé Straně.

V umělecko-historické literatuře se o bývalém kostele sv. Maří Magdalény hovoří jako o významné raně barokní stavbě, která je svázána se jmény největších architektů, působících u nás v 17. stol., Francescem Carattim a Kryštofem Dienzenhoferem. Ovšem ani poslední práce nedstranily rozpory a jednoznačně nezjistily vlastní stavební vývoj objektu, který tvoří jeden ze základních kamenů

české barokní architektury. Je to pochopitelné, protože při izolovaném pojmání této stavby bez vztahu k celému areálu unikají pozornosti důležité momenty.

Mimoto v tomto širokém nazírání na blok jako na celek, otvírají se nejen závažné nové topografické údaje, ale byly objeveny i samostatné objekty, které značně obohacují náš pohled na zástavbu Malé Strany od románské doby až po dnešek. Jde o nález patrně románské svatyně sv. Maří Magdalény v čp. 387, zjištění fragmentu středověkého kláštera magdalenitek a raně barokního kláštera dominikánů v severním křídle čp. 388 a objev pozdně gotického věžového objektu s rozlehlým renesančním domem ve východním křídle čp. 459. Historické vyhodnocení bloku bylo provedeno pod vedením dr. D. Líbala.

Počátky zástavby na území bloku bývalého kláštera sv. Maří Magdalény jsou určovány několika činiteli. Je to předně bezprostřední blízkost osady Nebovid, poměrná blízkost Vltavy a jejího nestálého ramene, a konečně blízkost levobřežní části pražského podhradí s kompaktním a expanzivním celkem maltéžského rytířského konventu a jurisdikce. Areál dnešního bloku se nacházel právě na styku těchto výrazných topografických jednotek a byl jimi ovlivňován i omezován. Patrně od počátku nebyl počítán k nebovidské osadě, kam jej až v 15. století výslovně kladou písemné prameny.¹⁾ O podobě nebovidské osady podává literatura jen povšechné zprávy a dohady. Její půdorys patrně vyplývá po dokončení průzkumu Malé Strany z lokalizace v písemných pramenech do konce 16. století. Zdá se, že šlo v podstatě o osadu, jejímuž centru v okolí kostela sv. Vavřince se vyhýbala po východním okraji dálková komunikace — dnešní Karmelitská ulice. Rozšíření na způsob náměstíčka, dodnes zachované před domy čp. 387 a 388 dává zde tušit větvení cest prastarého původu, z nichž jedna patrně zachovávala směr dnešní komunikace a druhá směřovala přes parcelu domu čp. 388 za zadními frontami domů při bývalém Michnovském paláci do Všehrdovy ulice a dále přes řeku brodem na okraj Starého Města, případně k Vyšehradu. Jako spojka s pravým Vltavským břehem by tato cesta musela mít značný význam, který ovšem ve 13. století zvýšením vltavské hladiny pražskými jezy (dle Merhauta²⁾) a nahrazením brodu přívozem musel silně poklesnout. Konečný úpadek této komunikace vyjádřila pak stavba gotického opevnění Újezda zbudováním brány na ose Újezdské a Karmelitské ulice, takže v následujících stoletích dochází již k jejímu přerušení zástavbou.

Na vidlici cest mohl pak již v počátcích pražského podhradí vzniknout dvorec s vlastnickým kostelíkem.

¹⁾ 1329 „ante muros novae civitatis sub castro Pragensi“, 1336 „sub monte Petrino“, 1359 „in suburbio in Ugezde“, 1414 „in Ugezde sub monte Petrino“, avšak „in Nebovid“ (V. V. Tomek, Základy starého místopisu pražského, III, 76)

²⁾ Z. Wirth, Zmizelá Praha, 5, 66

Kostelík Maří Magdalény v pol. 16. stol. Dřevoryt J. Kozla a M. Peterlebo z r. 1562. — Snímek V. Uher

Je jen velmi málo známá skutečnost, že v jižním hloubkovém traktu domku čp. 387-III v Karmelitské ulici jsou dosud v podstatné míře zachovány substrukce této starobylé sakrální stavby. Její nejstarší podobu možno zhruba rekonstruovat především podle půdorysného rozsahu zachovaných obvodových zdí.

Kostelík byl jednolodní o rozměrech blížících se rozměrům obdélné lodi kostela sv. Jana Na prádle. Šířka lodi činila 630 cm, délka byla dvojnásobná, tj. asi 1250 cm. Výška lodi se zřejmě příliš nelišila od výšky zachovaných substrukcí stavby, tj. kolem 9 m. Loď překrývala sedlová střecha, uzavřená na západní straně trojúhelným štítem nebo valbou. Podobu nejstaršího presbytáře může objasnit pouze výkop na dvoře dnešní stavby — závěr kostela zmizel bez nejmenšího zjevného zbytku. Jediný pohled, který presbytář kostelíka zachycuje, je Willenbergův dřevoryt z roku 1601. Závěr kostela je zde zachcený jako jednoduchá hmota se sedlovou zvalbenou střechou.

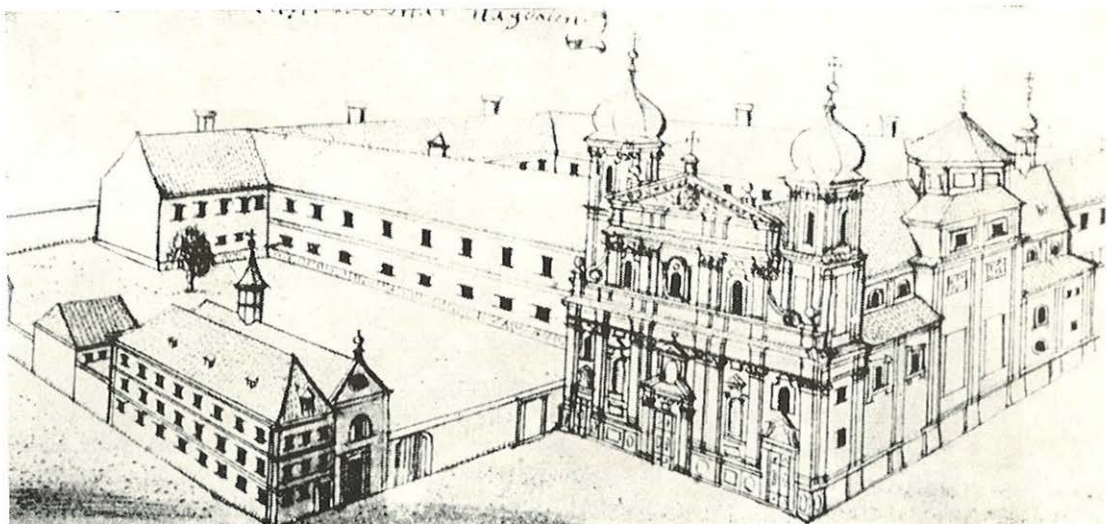
Otázku vlastníka dvorce a zakladatele kostelíka je obtížné zodpovědět. Houževnatě se udržující a vracející vrchnostenské právo metropolitní kapituly, zdá se ukazovat na starobylost její držby.

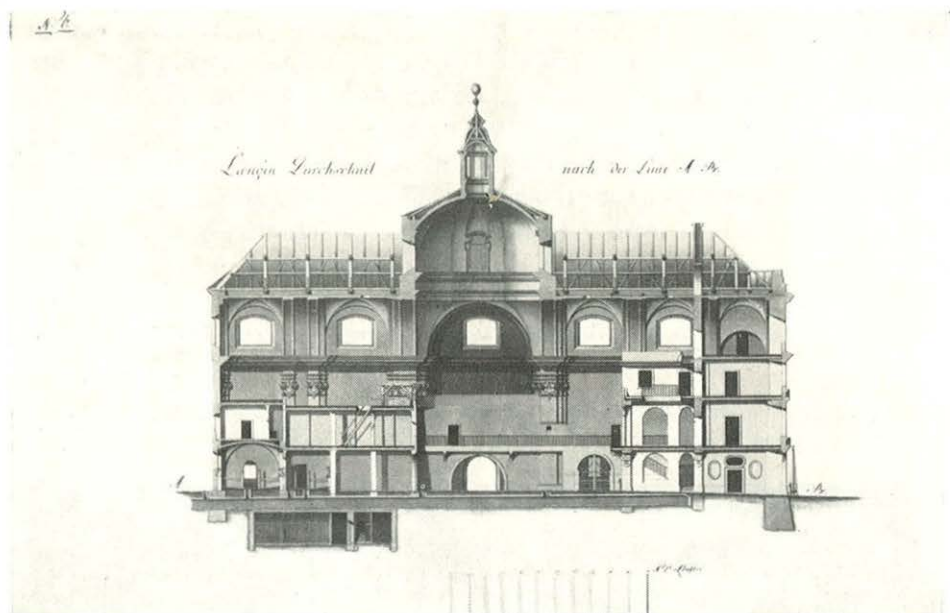
Jako další možný vlastník přichází v úvahu pražský biskup, pro nějž hovoří specifické postavení řádu magdalenitek v Praze, prvního doloženého uživatele areálu.

Prvá zpráva pochází z roku 1329 a připomíná jak existenci kostelíku, tak budovy konventu magdalenitek. Dle Tomkovy kombinace byl sem pravděpodobně konvent magdalenitek přenesen od sv. Havla na Starém Městě roku 1315.³⁾ Obtížnější je otázka patrocinia kostelíka, neboť zasvěcení sv. Maří Magdaléně není v Praze obvyklé. Před Bílou horou známe v Praze vlastně mimo zkoumaného kostelíku jen kapli na Vyšehradě. Vystává tak možnost, že zasvěcení sv. Maří

³⁾ Roku 1315 obvinili minorité od sv. Jakuba biskupa Jana IV. z Dražic, že mj. na újmu jejich konventu trpí u sv. Havla kurií nepotvrzený řád magdalenitek. Tento poměrně mladý a málo protežovaný řád, jehož členky pocházely převážně z měšťanských vrstev, neměl dosti široký okruh příznivců a příjmů. V. V. Tomek (Dějepis města Prahy, I, 220) velmi zasvěceně dovozuje, že k ulomení hrotu sporu, projednávaného až v Římě, přemístil biskup magdalenitky mimo město na Malou Stranu. K takové náhlé akci, doplňujeme, mohl být nejspíše pohotově jeho vlastní statek nebo kapituly jeho metropolitního kostela.

Barokní kostel Maří Magdalény se starší kaplí vlevo. Rytina F. B. Wernbera z r. 1752 dle kreseb z let 1715–20. — Snímek V. Uher

nitivní odpověď by jistě dal až podrobný hloubkový průzkum v dnešním objektu čp. 387-III a v jeho nejbližším okolí.

V literatuře bývá kostelík označován za farní, což se opírá o naši znalost jmen několika plebánů. Tito plebáni však zřejmě vykonávali pouze duchovní správu pro řeholnice a nelze tedy kostelík z toho titulu řadit do husté sítě plebánií-far, vzniklých převážně v druhé polovině 13. století.⁴⁾

Klášter sám byl patrně situován na jih od kostelíka a jeho podoba — jak vyplývá z již zmíněné chudoby konventu — byla patrně velice skromná. Využíval snad přízpůsobené starší dispozice někdejšího dvorce.⁵⁾

Devastace klášterního komplexu spolu s veškerou okolní zástavbou za husitských válek 21. 6. 1420 uzavírá starší vývojovou etapu území. Klášter zanikl úplně a jeho objekty zůstaly patrně dlouho v rozvalinách. Majetek kláštera byl rozchvácen, areál rozdělen na jednotlivé části, které se pak odděleně vyvíjejí až do

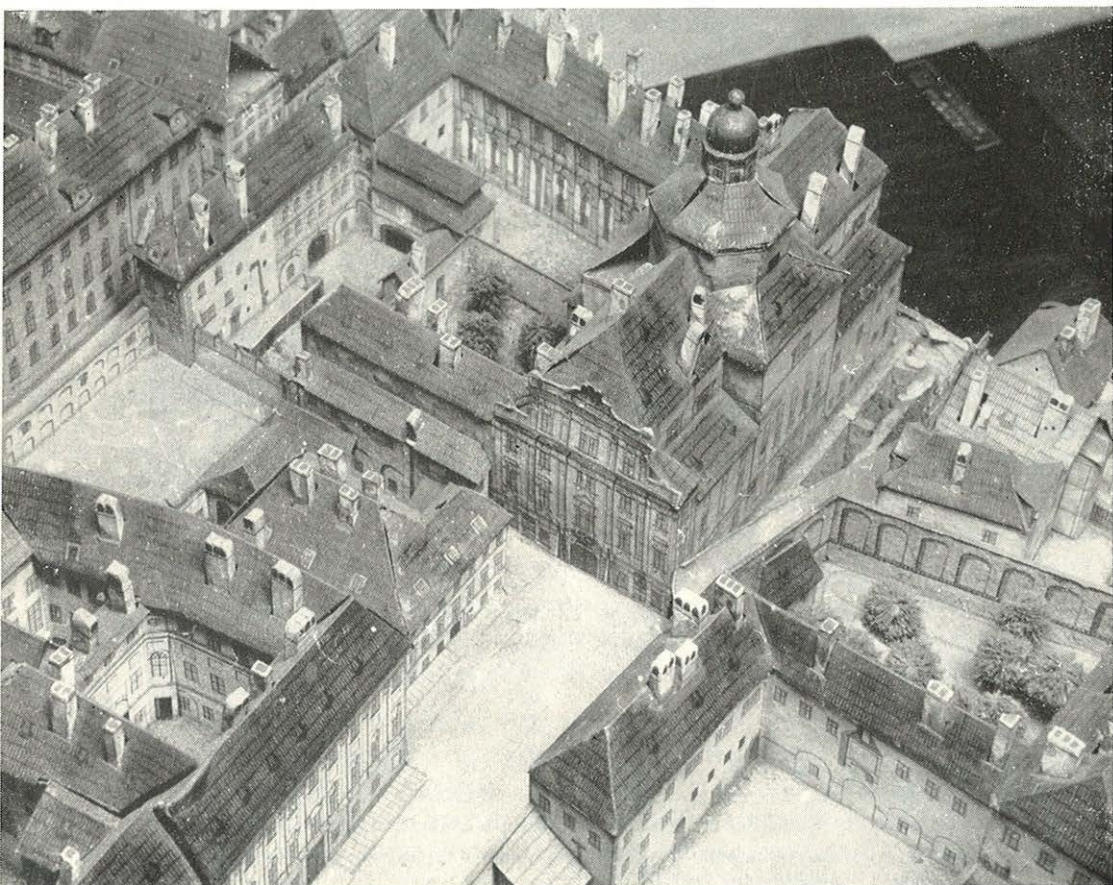
⁴⁾ Přehled plebánů od r. 1355 uvádí V. V. Tomek, Dějepis města Prahy, V, 183.

⁵⁾ O jakémsi dvorci se zmiňuje již za existence kláštera listina maltéžského archivu z r. 1361 (SÚA, č. 39 „ex opposito curie site retro chorum Ste Marie Magdalene“). O chudobě kláštera svědčí i okolnost, že za husitské revoluce došlo k jeho devastaci až 21. 6. 1420 z ryze vojenských důvodů (FRB, V, 379), kdežto bohaté kláštery byly zničeny již v předchozím roce z motivů převážně třídních.

17. stol. Při úchvatu se dovídáme o existenci klášterní zahrady, zabírající všeobecně východní část bloku a přesahující dále směrem k Čertovce. Naproti tomu není zpráv o osudech vlastních rozvalin kláštera, které patrně nelákaly k lacinému využití.

Stavební ruch na západní polovici areálu ožil, jak se zdá, až v první polovině 16. století, kdy zde vystupuje jako vlastník jinak neznámý šlechtic Jiří Vachtl z Pauthenova.⁶⁾ Z jeho listin vyrozumíváme, že na starých sklepech nechal dle majestátu krále Ludvíka snad někdy po roce 1520 postavit domek, poplatný k záduší kaple sv. Maří Magdalény. Obdobným způsobem vyrostly od kostela k jihu další poplatné domky a v padesátých letech 16. století jich nacházíme asi pět.

Pohled na celý blok od severozápadu v 30. letech 19. století. Langweilův model Prahy. — Snímek: V. Uber

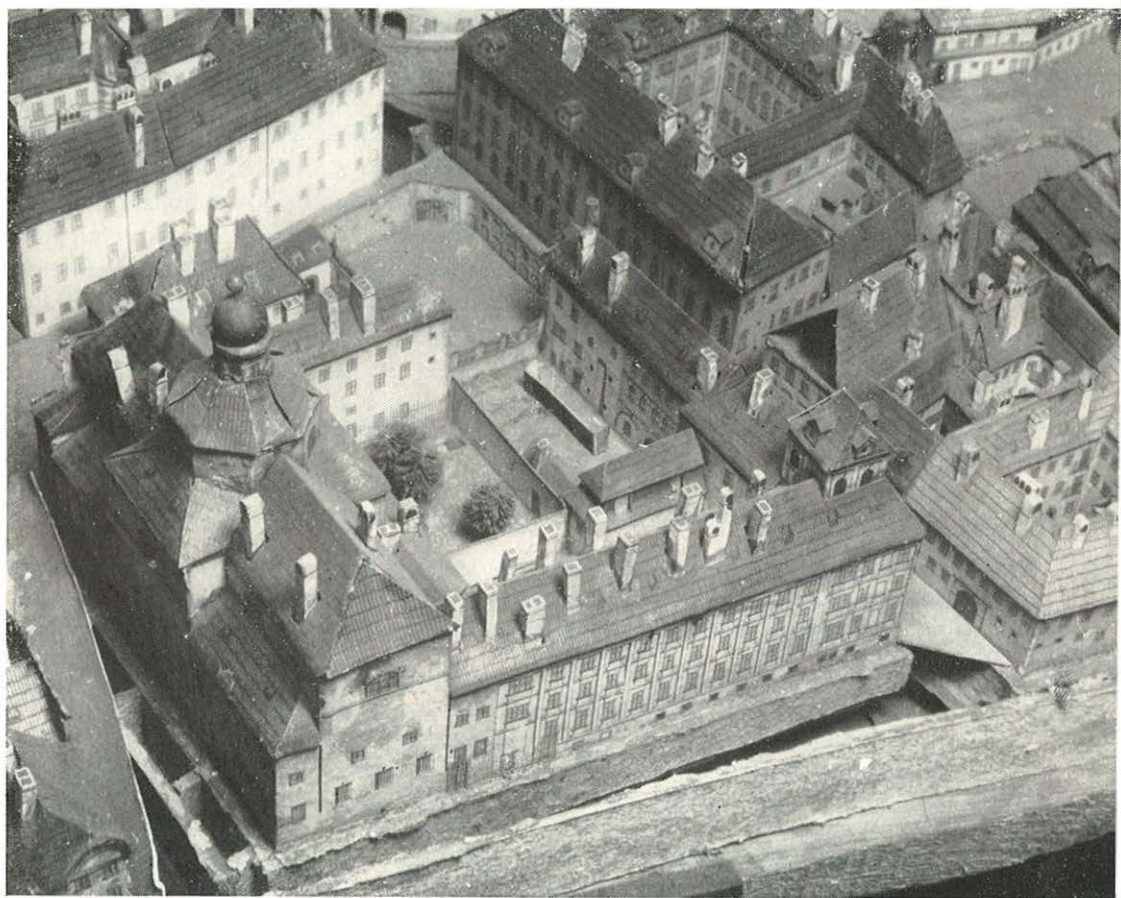

To odpovídá zhruba i svědectví starých grafických pohledů z té doby. Tehdy získal tuto jurisdikci rada apelačního soudu Ludvík Schradin ze Schorndorfu, který se pokusil o zvelebení kostelíka na způsob polosoukromé rodinné kaple⁶⁾ a jeho spojení s výstavně renesančně upraveným sídlem v domě „Pekárna“ na místě protilehlého domu čp. 528 a 529. Tento úmysl nepřechkal zřejmě svého tvůrce, neboť „Pekárnu“ kupují bohatí Gryspekové a roku 1575 získává kostelík

⁶⁾ SÚA, SM/P/124/4/I f. 242-5.

⁷⁾ SÚA, SM/P/124/47 f. 6; DZV 14 lit. L 12

Pohled na celý blok od jihozápadu v 30. letech 19. století. Langweilův model Prahy. — Snímek: V. Uher

Maří Magdalény s přílehlou jurisdikcí svatovítská kapitula. Kostelík byl však s výjimkou Schradinova období většinou ve velmi chatrném stavu a sloužil svému poslání velice sporadicky.⁸⁾

Východní část bloku se vyvíjí od husitských válek pak zcela samostatně. Zkáza staroměstských městských knih v květnu 1945 nedovoluje nám sledovat cestu, jež vedla ke vzniku tzv. zahrady Lazarovské v první polovině 16. století. Před rokem 1567 prodává zahradu malostranský zlatník Jan Mates císařskému radovi Mikuláši Valterovi z Valtršperka již s jakýmsi objektem, označovaným později též jako luthauz. V jihovýchodním rohu areálu stál již v době gotické dům, označený v zápise z roku 1522 jako „dům řečený věže v ulici Nepovidech“.⁹⁾ Nález tohoto objektu v substrukcích domu čp. 459 je jedním z nejvýznamnějších zjištění průzkumu. Jedná se totiž o třípodlažní objekt, zachovaný v obvodovém zdivu, které se velmi zřetelně liší neobyčejnou tloušťkou od svého okolí. Lze předpokládat, že dnes neproveditelné sondy ve zdivu, by o jeho vnějším vybavení mohly přinést nové závažné poznatky. Vznik uvedeného objektu vkládáme hypoteticky vzhledem k cit. zápisu až do doby gotické, teprve v 16. století bylo přízemí proklenuto renesanční klenbou centrálního charakteru.¹⁰⁾

První desetiletí 17. století je na celém areálu poznamenáno zvýšenou aktivitou. Tzv. zahradu Lazarovskou koupila roku 1600 malostranská obec a rozparcelovala ji na stavební pozemky. Pozemek s původním luthauzem dostal bohatý dvorský kupec Herkules de Nowa, který na místě luthauzu — s použitím některých jeho částí — postavil rozlehlý dům, charakterizovaný proti původnímu stavu čtyřnásobným vzestupem ceny. Jeho majiteli byli vesměs šlechtici, z nich do roku 1644 Frebonie z Pernštejna a pak její spolčnice Eva Frebonie Praxová.¹¹⁾

⁸⁾ Podobu kostelíka zachycuje dřevoryt J. Kozla a M. Peterleho z Annabergu z r. 1562. Jednolodní hmotu překrývá sedlová střecha s polovalbou nad západním štítem. Uprostřed hřebenu je posazena sanktusová věžička, nejspíše čtyřboká, se strnou stanovou stříškou. Veliké okno uprostřed západního štítu je až na úzkou svislou škvíru zazděno, což svědčí o přechodném hospodářském využití vnitřního prostoru.

⁹⁾ SÚA, DD 27 s. 97. Šlo o konfiskaci později prominutou. Jméno provinilého vlastníka bylo vyškrábáno, čímž se ztrácí další topografická stopa. O třech podlažích se zmiňuje smlouva pozdějšího majitele Feranta Castellioho ze 4. 8. 1606 (DZV 180 lit. B 27 „od starodávna tři vokna jedno nad druhým“).

¹⁰⁾ Je nutno poznamenat, že zvláštní mírnou nepravidelnost půdorysu se nepodařilo dosud uspokojivě vysvětlit, protože se domníváme, že ulice, která by jediné mohla tak silně ovlivnit půdorys domu, neměla tak vážný význam v době vzniku obvodových zdí věžového útvaru. Ikonografický záznam J. Kozla a M. Peterleho z r. 1562 zobrazuje přibližně na popisované parcele čp. 459 velký objekt, který má však obrácený vztah křídel, než jak ho známe z pozdějších vedut, eventuálně i z dnešní situace. Tuto poněkud dezorientující okolnost lze snad vysvětlovat existencí nějaké, původně na věž navazující a později odstraněné jižní části.

¹¹⁾ AMP, rkp. 2215 lit. I 7, I 16, Q 16; rkp. 2216 lit. I 47, I 50, M 43; SÚA, DZV 180 lit. B 27

Na západní části areálu nenalezla patrně svatovítská kapitula možnost jeho využití pro svoje vlastní potřeby, a proto ho roku 1604 poskytuje pražským dominikánům. Motivem zde bylo jednak řešení vleklých stížností dominikánů na jejich umístění u sv. Anežky na Starém Městě, jednak umístění ideologicky výbojného kazatelského řádu do luteránského prostředí Malé Strany. Naproti tomu majetkové vztahy k postoupeným nemovitostem nebyly jasně stanoveny do roku 1613 resp. 1616, a proto v uvedeném období nelze podstatnou stavební iniciativu dominikánů očekávat, s výjimkou kostelíka, který byl roku 1606 jmenován klášterní svatyní.¹²⁾

Kostelík, nedlouho před tím výslovně označovaný jako pustý, silně poškozený a sešlý, musel být k tomuto jmenování, a tudíž i vysvěcení s příslušným ceremonielem upraven a uveden do provozu.

Dá se předpokládat podle dnešní situace, zjištěné průzkumem, že zásluhou dominikánů byla ještě před Bílou horou prodloužena poměrně drobná loď kostelíka sv. Maří Magdalény k západu do dnešní líce objektu čp. 387-III k ulici Karlemitské, tj. asi o 6 m. Při této příležitosti současně pod celou přístavbou zřízena klenutá hrobka s menší kobkou v západní části staré lodi.¹³⁾

I když zprávy nových majitelů o zchátralém stavu dalšího objektu — starého konventu — jsou zřejmě tendenčně zvětšeny, bylo přikročeno k výstavbě budovy ještě s pozdně renesančními klenbami.

Při této přestavbě byla vybudována konventní budova, orientovaná stále ještě k starému kostelíku v čp. 387, ke kterému byl snad v téže době přistavěn dvoupatrový přístavek podél celé jeho severní stěny.

Přestavba kostela i konventní budovy byla váhavě uskutečňována, protože se vlekla až do třicátých let 17. století,¹⁴⁾ kdy už se začíná uvažovat o velkorysém stavebním podniku a hledá se finanční záštita.

¹²⁾ Vývoj majetkových vztahů kapituly a dominikánů je dokumentován opisy listin v SÚA SM/D/33/14/1 (r. 1604), TK 4943 lit. N 1 (r. 1613) a výkladem Fl. Hammerschmida, *Prodromus gloriae Pragenae*, 460 (r. 1616). U Hammerschmida též líčení příchodu dominikánů a povýšení upraveného kostelíka r. 1606 na konventní kostel.

¹³⁾ Pro užívání hrobky svědčí spor kláštera s paulány r. 1638, tedy ještě před stavbou velkého kostela, o místo posledního odpočinku Rudolfa ze Šternberka (SÚA, APA, *Historica C 117/b*).

¹⁴⁾ O stavbě konventu není spolehlivých a konkrétních pramenů. V prvním desetiletí patrně mniši sídlili v postupně vykupovaných domcích na jurisdikci. O zahájení výstavby r. 1616 je pramenem pouze F. Hammerschmid (tamtéž). R. 1624 se mluví o klášteře „nově vyzdviženém“ (SM/D/33/14/22), ale patrně jen pro tehdy velmi nízký stav mnichů. P. A. Klar (*Das Regimentsgebäude der k. k. Gensdarmen in Prag, 1857, 8*) označuje za stavitele dle nepřesných pramenů král. šancmistra Dionysa Miserona de Lison.

*Severní průčelí budovy čp. 388 a západní čp. 387 v Karmelitské ulici.
Současný stav. — Snímek: V. Uher*

Ke konci třicátých let pohnuli dominikáni hraběte Karla Alexandra Michnu k závazku zbudovat velký klášterní kostel i s rodovou hrobkou.¹⁵⁾

Je zajímavé, že při počátečním jednání se uváděly půdorysné i prostorové vzory v kostele Panny Marie ve Staré Boleslavi i karmelitánů ve Vídni, přesto, že už založení kostela boleslavskému vzoru neodpovídalo (naopak u sv. Josefa ve Vídni kopule existuje) a bylo již tehdy určeno vyvinutí prostorového akcentu nad křížením.¹⁶⁾

Teprve však po smrti Karla Alexandra Michny se smlouvou z roku 1654 zavázal Václav Michna stavbu podniknout a v roce 1656 po odstranění domů na staveništi byl položen základní kámen.¹⁷⁾

O průběhu prvních dvanácti let stavby nemáme podrobnějších zpráv.

¹⁵⁾ Pramenem je podrobný, i když ne vždy jasný spis o sporu mezi michnovskou pozůstalostí, konventem a staviteli (SÚA SM/D/33/14/10). K rozhodnutí došlo nejpozději před smrtí K. A. Michny roku 1637.

¹⁶⁾ Tamtéž f. 45, 159.

¹⁷⁾ O smlouvě tamtéž f. 79. Domy na staveništi zaznamenává ještě berní rula (ed. Líva, 135) r. 1654 jako stojící; o základním kameni SÚA, APA Historica C 117/6

V roce 1667 umírá Václav Michna z Vacínova a jeho dědici Fridrich Vilém Michna a Marie Alžběta roz. z Lažan se pokoušejí zabránit finančnímu úpadku rodu, různými stavebními podniky velmi zadluženého, a využívají všech možností k zastavení a zjednodušení projektu.

Jako pro jiné velké architekty oné doby zvláště svízelná situace vyvstala pro architekta stavby, jímž byl Francesco Caratti. Po třech letech sporů a arbitrážního řízení, kdy bylo proti Carattimu postupováno dokonce tak, že mu byl zastaven plat za celý rok, se dospělo k vyrovnání, které dokumentuje veliký vliv dominikánského řádu. Projekt byl prosazen a zaručeno jeho provedení stavitelem Decapaulim, který řídí stavbu a dokončuje ji ve spolupráci s architektem Carattim, i když to znamenalo prakticky zruinování Michnovského rodu, který se pak již z těchto výdajů nevzpamatoval.¹⁸⁾

V roce 1677 byla stavba do velké míry ukončena a odevzdána k částečnému užívání.¹⁹⁾ Byl vypracován seznam nedodělků, který se bohužel nedochoval, či dosud nebyl objeven.²⁰⁾ I tak však podává smlouva stavebníků se staviteli z r. 1670 dosti plastický obraz o původním stavebním záměru a jeho realizaci.

Datum konečného slavnostního vysvěcení se udává 30. 6. 1709. Výsledek úsilí stavebního, celá kompozice kostela ve všech prostorových vztazích se v současné době nedá na první pohled postřehnout. Přesto stavebním rozbohem i konfrontací s archívním materiálem a dochovanými plány bylo dosaženo poměrně značně přesných znalostí o vzhledu barokního kostela. Uměleckohistorické vyhodnocení stavby pomáhá určit a poznat ji jako významný vrcholný bod ve vytváření raně barokního kostelního prostoru v Čechách, což je tím důležitější, že o vývoji architektury v 17. století, a ani o významu přínosu architekta Carattiho pro tento vývoj neexistuje dosud ucelená práce.²¹⁾

V dalším odstavci se pokusíme stanovit body, v nichž spočívají největší nejasnosti popřípadě rozpory i omyly literatury a jak tyto otázky interpretuje tato práce.

1. V otázce, jakou úlohu hrál od začátku architekt Caratti.

2. Jak byla stavba založena a zdali publikované půdorysy odpovídají skutečnosti.

¹⁸⁾ O Carattiho těžkostech SÚA, NM/P 1-11/1/M. O přibrání Decapauliho SM/D/33/14/10 f. 164. O vyrovnání byla r. 1670 uzavřena smlouva, intabulovaná v DZV 318 lit. I 12 násl.

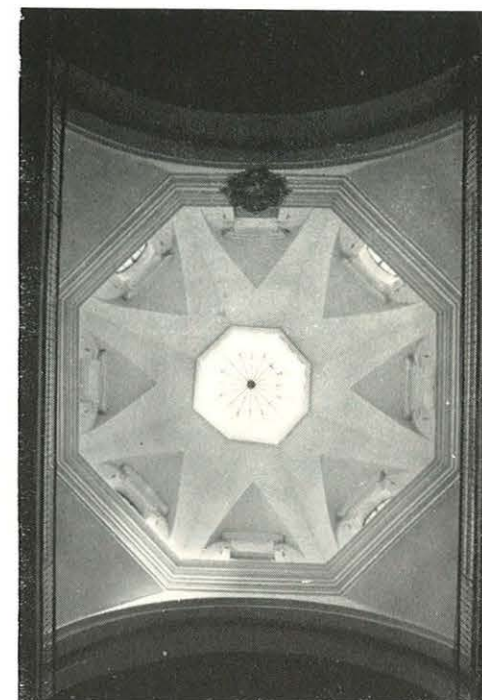
¹⁹⁾ SM/D/33/14/10 f. 195

²⁰⁾ Spis mohl zapadnout a uniknout pozornosti ve velice obsáhlém materiálu o michnovské křídě SÚA, SM/M/13/3.

²¹⁾ V dosavadní literatuře se nachází řada rozporů a nejasností, kterým neušla ani poslední práce H. G. Franze, *Bauten und Baumeister der Barockzeit in Böhmen*, Leipzig 1962, 48 a 219, která se pokouší o syntetický pohled na vývoj české barokní architektury.

Bývalý rajský dvůr zastavěný tovární budovou. — Snímek: V. Uher

*Klenba nad křížením bývalého kostela
Mari Magdalény v čp. 388. — Snímek:
V. Uher*

3. Jak probíhala takzvaná změna projektu a v jakém stavu opouští Caratti stavbu.

4. Jaký podíl měl Kryštof Dienzenhofer na stavbě.

Na první otázku shodně odpovídáme s dosavadní literaturou, že architekt původního plánu je dosud neznám, ale s velkou pravděpodobností ho můžeme identifikovat jako Francesca Carattiho.

Druhou otázku vlastně zapříčinila literatura o objektu; sama totiž zkomplikovala otázky původně zřetelné. Např. půdorys publikovaný Franzem není přesný, jelikož si autor nevšiml důležitého detailu okosení pilířů v křížení, dospěl dalšími kombinacemi k mylnému výkladu tzv. změny projektu.²²⁾ Je důležité poukázat na skutečnost, že už v založení půdorysu bylo určeno, že v křížení bude vybudován

centrální dominantní útvar, který se bude opírat o šikmo založenou stěnu pilíře, tedy v archívních dokumentech tak často opakovaný termín „kopule“.

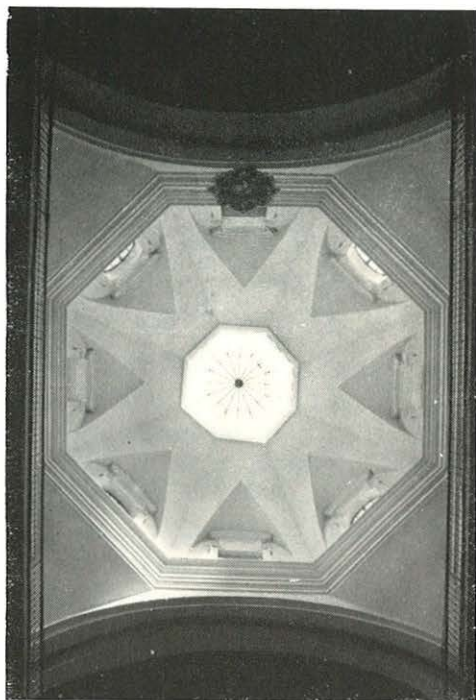
Otázku změny projektu vysvětlíme tak, že Caratti skutečně od začátku zamýšlel vystavět kopulovitý útvar, ovšem je možné, že stavební výkresy nebyly stavebníky jako amatéry správně pochopeny, nebo sám Caratti dospěl při stavbě samé spíše ke zpřesnění svého záměru, či přizpůsobení momentálnímu technickému stavu. Tento zpřesňovací postup je znám z několika barokních analogií dalších. Vůbec nemohlo dojít k vytvoření těch prostorů, na které se odvolávky Michnů opíraly (P. Marie ve Staré Boleslavi), protože tam šlo o půdorys jednolodní stavby základně jiného typu.

Když Decapauli a Caratti stavbu odevzdávají po narovnání a vyčíslení nedodělků, byla stavba ve hmotě vybudována až na štukový detail.²³⁾

Kryštofovi Dienzenhoferovi pak přisuzujeme dohled (či návrh?) nad dodělá-

²²⁾ S odvoláním na cit. práci P. A. Klara Franz uvádí, že svědectví „listin“ přisuzuje základní změnu projektu K. Dienzenhoferovi. Řádnou citaci pramenů však neudává a my jsme rovněž při archívním průzkumu na podobný pramen nenarazili. Okosení je nejzřetelnější na plánu z r. 1791 SÚA, SMP i. č. 2547, který unikl Franzově pozornosti.

²³⁾ SM/D/33/14/10 ff. 195, 212, 227.

centrální dominantní útvar, který se bude opírat o šikmo založenou stěnu pilíře, tedy v archívních dokumentech tak často opakovaný termín „kopule“.

Otázku změny projektu vysvětlíme tak, že Caratti skutečně od začátku zamýšlel vystavět kopulovitý útvar, ovšem je možné, že stavební výkresy nebyly stavebníky jako amatéry správně pochopeny, nebo sám Caratti dospěl při stavbě samé spíše ke zpřesnění svého záměru, či přizpůsobení momentálnímu technickému stavu. Tento zpřesňovací postup je znám z několika barokních analogií dalších. Vůbec nemohlo dojít k vytvoření těch prostorů, na které se odvolávky Michnů opíraly (P. Marie ve Staré Boleslavi), protože tam šlo o půdorys jednododnní stavby základně jiného typu.

Když Decapauli a Caratti stavbu odevzdávají po narovnání a vyčíslení nedodělků, byla stavba ve hmotě vybudována až na štukový detail.²³⁾

Kryštofovi Dienzenhoferovi pak přisuzujeme dohled (či návrh?) nad dodělá-

²³⁾ SM/D/33/14/10 ff. 195, 212, 227.

ním štukové výzdoby a vystavění celého jižního křídla klášterního dle staršího záměru.

Touto interpretací se zvyšuje význam objektu ve vývoji české barokní architektury. Překonán zde byl dosavadní jednodušší prostor, jak jej známe z vývojových stupňů: P. Marie Vítězná, P. Marie ve Staré Boleslavi, sv. Ignác v Praze na Novém Městě.

Vytvořením dominantního útvaru klášterní klenby s lunetami nad křížením byl vytvořen předstupeň oněch kopulových kompozic, které v čistotě předvedl až J. B. Matthey, a dovršil v Praze Kilián Ignác Dienzenhofer v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně. Tyto kompozice mají význam nejen pro vnitřní prostor, nýbrž i z hlediska stoupající důležitosti vnějšího obrysu architektonického díla a i urbanistického, panoramatického jeho působení.

Vybudováním nového velkého kostela v roce 1677 dostala se podoba této monumentální svatyně do rozporu s nevelkým a v podstatě provizorním klášteřem. I když nelze brát doslova tvrzení samotných dominikánů, že pro kostelní novostavbu byli nuceni strhnout polovici svého kláštera, přesto potřeba umístění rostoucího počtu řeholníků, přesahujícího již původně plánovaný počet 25, i potřeba náležité reprezentace vyžadovaly rozlehlejší a výstavnější budovu. Proto dominikáni pronikají postupně i do východní části areálu. Před polovinou 17. století získali perštejnský dům v bývalé zahradě Lazarovské,²⁴⁾ jehož patrně užívali jako provizorního obydlí v době stavby velkého kostela. Územní vývoj bloku uzavřelo postoupení domu „Věže“ v roce 1677 a s tím související dohoda s malostranskou obcí, čímž bylo dosaženo uliční čáry v Hellichově a Nebovidské ulici v podstatě v té podobě, jak ji známe dnes.²⁵⁾ Přesto, že byl objekt neorenesančně přefasádován, jeho původní barokní podobu známe hlavně z Langweilova modelu. Je zřejmé, že průčelí do ulice navazovalo na systémy známé z poloviny století, jeho nádvorní arkáda však je tvarově pokročilejší.

Významným předělem ve vývoji bloku bylo zrušení dominikánského kláštera v roce 1783 pro neúnosnou zadluženost, rozdělení celého klášterního komplexu v roce 1786 na čtyři stavební celky a jejich postupný dražební prodej v roce 1787. Tři první majitelé rozsahem své držby určili také dnešní hranice jednotlivých domů, když čp. 388 získal ředitel Zbraslavské cukerní rafinérie Jakub Schoffo, a další dva podnikatelé Šimon Kral čp. 459 a Antonín Zimmermann čp. 387. In-

²⁴⁾ O převodu domu do rukou dominikánů existuje vlastně jen tradice v literatuře (Klar, cit. práce, 8) a narážky v pramenech — SÚA SM/D/33/14/15, TK 4941 lit. FF. Jeho totožnost i umístění v dominikánském areálu je však mimo pochybnost z konfigurace s domem „Věže“.

²⁵⁾ O převodu domu, zvaného též „U volové hlavy“ z rukou Barbory Castelliové SÚA, SM/D/33/14/15, TK 4941 lit. CC. O úpravě uliční čáry Hellichovy ulice existuje plán, vzniklý v jednání v té věci r. 1677 a zachovaný v kopii z r. 1767 (SÚA, ČG Publ 1764-1773 B/7/60).

tence všech tří podnikatelů byly v podstatě shodné a směřovaly k využití rozlehlých prostor monumentálních budov na co největší počet nájemných obytných jednotek nebo provozoven průmyslového neb řemeslného podnikání.²⁶⁾

Nejvíce se ovšem klasicistní adaptace z roku 1790 dotkly velkého kostela, kde všechny obvodové prostory, tj. boční lodi a hlavní průčelí byly zazděny a rozděleny stropy a příčkami na byty a kanceláře, prostor zimního chóru byl upraven na stáje, sakristie a oratoř upraveny na skladiště a obytné místnosti. Hlavní průčelí bylo ochuzeno o bohatou barokní kostelní fasádu ve prospěch klasicistní kompozice známé z návrhů.²⁷⁾ Toto průčelí se stalo základem i pro další přestavbu

²⁶⁾ O zrušení kláštera viz SÚA, ČG Publ 1786-1795 145/13, o jeho rozprodeji AMP, rkp. 4679 lit. G 12, H 3, H 12, H 15, K 17 a rkp. 4384 f. 80-82.

²⁷⁾ Pro určení rozsahu této přestavby je neocenitelný již cit. plán stavitele Hummla z r. 1791, SÚA, SMP i. č. 2547.

Stavebně historický rozbor přízemí současného stavu areálu. — Plánek z archivu autorů.

v letech 1850—54. Důležité pro hmotu objektu však bylo to, že již tehdy byly sneseny průčelní věže, což značně ochudilo obrys stavby.

Roku 1788 byla upravena i kaple vložím stropů a příček, odstraněna kostelní fasáda a přidán krátký přístavek v průčelí na straně čp. 388. Až v roce 1831 však čp. 387 ztratilo známky někdejší stavební samostatnosti obou svých částí v podobě dvou samostatných střech. Ty byly v tom roce nahrazeny společnou střechou valbovou a objekt dostává podobu, jakou má v podstatě dodnes.²⁸⁾ Bývalá konventní budova za klášterní éry nezakrývala svůj vznik ze dvou stářím i slohem rozdílných celků, volně spojených v prostoru jižního průjezdu. Dvěma přestavbami, v roce 1788 a 1804, byly oba historicky vzniklé celky spojeny a sjednoceny a zvýšen počet obytných ploch účelovými úpravami. Barokní otevřená arkádová křížová chodba byla do dvora uzavřena a na předělech domovních parcel přezděna.²⁹⁾

Po stavebně nevýrazném údobí vrchního poštovního úřadu bylo významné umístění četnických kasáren v čp. 388 v roce 1850—4. Dověřilo úpravu budovy do dnešní podoby zdvižením druhého a třetího poschodí na bočních lodích bývalého kostela, sjednocení fasád všech průčelí a zastřešení společnou střechou, čímž bylo dosaženo dnešní podoby masivního kubusu, v němž jen „kopule“ s rozšířenou lucernou zvenčí a velká nevyužitá dvorana bývalé hlavní lodi uvnitř připomínají někdejší sakrální funkci budovy.³⁰⁾

Pro zbývající část bloku má již význam jen příchod státní tiskárny do čp. 459 roku 1879 a do čp. 387 po první světové válce. Do období po roce 1879 spadá odstranění jednopatrového křídla ve dvoře, i pseudorenesanční fasáda a pak řada vnitřních dispozičních úprav, diktovaných provozními potřebami tiskárny, které větším dílem odstranily neb zakryly původní barokní resp. renesanční podobu. Po roce 1924 byla pak definitivně provedena úprava továrních hal i přestavba východního křídla a čtvrtého patra jižního křídla.³¹⁾ Tím byla zcela devastována původní architektonická kompozice areálu. Tento stav se s malými úpravami dochoval až dodnes.

Ačkoliv výstavba továrního objektu Státní tiskárny si vyžádala velké investice, není možno daný stav hodnotit jako uspokojivý. Nejen z hlediska kulturně

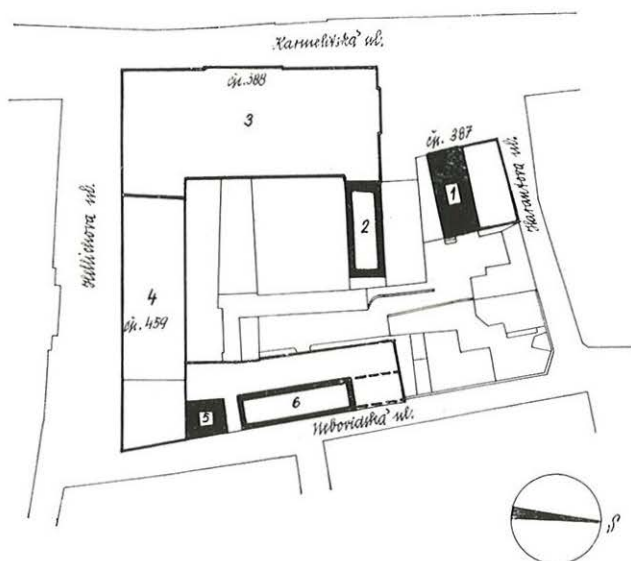
²⁸⁾ O přestavbě podávají svědectví stavební spisy Magistrátu spoj. měst praž., sign. IIb 141 z r. 1788 a D 1/34 z r. 1830 v AMP, jakož i veduta J. Šembery z r. 1831 a model A. Langweila z 30tých let 19. stol.

²⁹⁾ Změny vyplývají ze dvou soudních odhadů s popisem z r. 1789 (AMP, rkp. 4680 lit. C 18) a z r. 1805 (AMP, rkp. 4688 lit. A 1).

³⁰⁾ Plány přestavby na četnické kasárny přetiskl P. A. Klar v cit. práci, o průběhu prací velmi podrobně informuje spis v SÚA ČG 1841-1855 31/315/1 a PM 1850-1854 8/31/18.

³¹⁾ Tato fáze je mezerovitě dokumentována pouze stavebním spisem pro čp. 459-III na ONV Praha 1.

Situace zástavby: 1. Původní kostel
 Maří Magdalény — 2. Nejstarší
 klášterní objekt hypot. gotický —
 3. Kostel Maří Magdalény (nyní
 archiv) — 4. Klášterní křídlo po-
 stavené patrně Kryštofem Dienzen-
 boferem — 5. Dům „Věže“ —
 6. Renesanční dům (bývalý lusthaus)

historického, ale i z hlediska podniku samého. Malé možnosti technického rozvoje a obecný nedostatek místa nutí provozovnu k úsilí o výhledovou výstavbu moderní budovy. Tím vyvstává složitý soubor otázek, vížících se k určení dalšího osudu celého areálu bývalého dominikánského kláštera. Při základním dlouhodobém výhledu by mělo být uvažováno o novém, nejlépe kulturně společenském využití objektů a rehabilitaci celého prostředí. Stálo by například za uvážení využití sousedícího Státního ústředního archivu, jehož kulturněhistorické poslání je brzděno neustále pocíťovaným nedostatkem prostoru.

Výklad zkratk:

- AMP — Archiv města Prahy
- APA — Archiv pražského arcibiskupství
- ČG — České gubernium
- DD — Desky dvorské
- DZV — Desky zemské větší
- FRB — Fontes rerum bohemicarum
- PM — Presidium místodržitelství
- SM — Stará manipulace
- SMP — Sběrka map a plánů
- SÚA — Státní ústřední archiv
- TK — Tereziánský katastr